

Ochrana maarů na západním okraji Českého středohoří

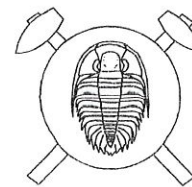
Protection of maars along the western margin of the České středohoří Mts. (English summary)

(1 obr. v textu, 2 tab.)

NORBERT KRUTSKÝ

Luční 20, 415 03 Teplice 3

Předloženo 24. března 1993

Význačným geologickým fenoménem na z. periférii neovulkanické oblasti Českého středohoří jsou maarové struktury, které se místy objevují spolu s některými diatremami. Tyto maary se nejlépe zachovaly na jižním Mostecku v okolí Bečova. Jsou významným dokladem geologické stavby území a odpovídají definici "přírodní památka", jak ji formuluje nový zákon č. 114 České národní rady ze dne 19. 2. 1992. Jde o "přírodní útvar ... zejména geologický a geomorfologický útvar ... s regionálním vědeckým významem." Tento příspěvek chce proto na tyto přírodní památky upozornit a dát podnět k jejich ochraně. Jsou totiž ohroženy zakládáním skládek i jinými druhy průmyslové činnosti. Popisované fosilní maary byly zhodnoceny v řadě prací dále citovaných. Příspěvek má na základě existujících poznatků podpořit zájmy ochrany přírody.

Geologické poměry území

Na z. okraji Českého středohoří pronikají produkty terciárního vulkanismu v řadě větších i menších těles křídovými sedimenty oharského vývoje a vytvářejí obvykle morfologicky výrazné tvary. Oblast je omezena na Z a S sedimenty severočeské pánve, které transgredují přes křidu a vulkanity, na J je křída oharského příkopu bez vulkanitů. Křída je vyvinuta v podobě slínovců středního a svrchního turonu až coniacu, jen v tektonické hrásti mezi Břvany a Ranou vystupují starší spodnoturonské sedimenty, hlavně opuky. Křídový podklad je prostoupen intenzívní tektonikou zejména krušnohorského směru, rovnoběžného se středohorským zlomovým pásmem. Těchto zlomů využila k výstupu velká část neovulkanitů.

Mezi vulkanity převládají bazaltické horniny, z nichž jsou nejpočetněji zastoupeny nejbazičtější druhy – různé foidity, zejména olivinické nefelinity. Pyroklastika s nimi spojená lze často řadit spíše mezi sopečné a komínové brekcie a bývají součástí výplně částých diatrem. U některých diatrem se v nadloží zachovaly maarové sedimenty subaerického i subakvatického původu. Na S území, v okolí Mostu a v údolí Bíliny, se koncentrují fonolitová tělesa, patřící k erupcím na centrálním riftovém zlomu (Kopecký 1977). I kolem nich se zčásti zachovaly starší výplně diatrem s fonolitovými brekciemi a maarovými sedimenty (Hněvín, Zlatník). Pokud jde o stáří bazaltických diatrem a maarových útvarů na nich, vyslovil Kopecký (1977) názor, že mohou být součástí mladší II. vulkanické fáze, která nastala až po pánevní sedimentaci v miocénu. Vedly ho k tomu nálezy pánevních sedimentů v xenolitech diatrem. Pro mladší původ maarů mluví také geomorfologické

důvody. Západní část Českého středohoří prodělala v průběhu terciéru značně hlubokou denudaci, takže jsou zde odkryty většinou hlubší části či přírodní dráhy vulkanických těles. Zachování povrchových maarových sedimentů svědčí o jejich menším stupni denudace. Kopecký (1971) uvádí mezi hlavními diatremami oblasti největší takový útvar v. od Bečova, na ploše 3,5x2,3 km v prostoru vrchů Bečovský vrch, Světecký vrch, Dlouhý vrch, Bělouš a Verpánek, dále Písečný vrch jv. od Bečova a skupinu Milá – Odolický vrch jz. od Odolic. Východním směrem pokračují diatremy na j. okraj Českého středohoří při středohorském zlomu. Jsou to známé pyroponosné diatremy (Kopecký et al. 1967) u Měrunic (Granátový vrch) a Starého (Linhorka) a další diatrema u Hnojnic (Kamená slunce). Maarové sedimenty se dobře zachovaly hlavně na dvou místech – Písečném vrchu a Verpánku.

Maar Písečného vrchu

Písečný vrch s kótou 317 m leží 3 km jjv. od Bečova, asi 10 km jv. od Mostu. Jde o návrší protažené ve směru Z–V, mezi silnicemi z Bečova na Břvany a z Bečova na Ranou. Své okolí převyšuje návrší asi o 50 m. Tvoří je diatrema eliptického tvaru o rozměrech 1100x500 m, nesoucí ve vrcholové části denudační zbytek sedimentační výplně fosilního maaru o rozsahu 800x200m. Výplň diatremy je tvořena z chaotické čedičové komínové brekcie s xenolity různých hornin a bloky bílého křemence, výplň maaru ze subakvatických sedimentů (písky až pískovce, tufity). Pro lokalitu jsou význačné velké křemencové bloky a hlízy, které vznikly silicifikací pískovců.